

ОСОБЛИВОСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВ

© Матвій І. Є., Віхоть Т. А., 2015

Розглянуто сутність інноваційної діяльності малих підприємств та її значення для їх розвитку. Проаналізовано рівень інноваційної активності малих форм підприємницької діяльності. Виділено переваги та недоліки забезпечення інноваційної діяльності малих підприємств порівняно з середніми та великими компаніями. Досліджено негативні фактори, які впливають на інноваційну діяльність малих підприємств та способи їх подолання в Україні. Проаналізовано основні способи підтримки інноваційної діяльності малих підприємств за кордоном, зокрема, в країнах Євросоюзу та в США. З'ясовано напрямки підвищення рівня державної підтримки інноваційної діяльності підприємницького сектору та запропоновано шляхи активізації інноваційної діяльності вітчизняних підприємств.

Ключові слова: інновації, мале підприємство, переваги малих підприємств, недоліки малих підприємств, державна підтримка інноваційної діяльності.

I. Ye. Matviy, T. A. Vikhot

Lviv Polytechnic National University

Management of Organizations Department

FEATURES OF SMALL BUSINESSES' INNOVATION ACTIVITY

© Matviy I. Ye., Vikhot T. A., 2015

The essence of innovative small businesses and its implications for their development, and also the main characteristics that identify a company as innovative active were considered. The level of innovation activity of small forms of business in Ukraine was analyzed, namely, by type of implemented innovation and novelty in terms of sales of innovative products. Advantages and disadvantages of providing innovative small businesses were compared with medium and large companies. Studied the negative factors that affect the implementation of small enterprises innovation and ways to overcome them in Ukraine. It was analyzed the basic ways to support innovative small businesses abroad, particularly in the EU and the US. It is shown deterrent of innovation and small business areas raising public support for innovation business sector.

Ways intensify innovation of domestic enterprises were suggested, including raising public support by improving the institutional and legal framework; activation of most companies in the areas of study of customer needs, researching innovative ideas, organic attraction innovation in strategy development, greater involvement and autonomy to employees; implementation of special programs of innovative development, the formation of innovation infrastructure, establishing close cooperation between research institutions and enterprises based on commercialization, development and implementation of an efficient financial support of algorithm innovation.

Key words: innovation, small business, advantages small businesses, disadvantages small businesses, government support for innovation.

Постановка проблеми

Передумовою економічного розвитку держави є впровадження інноваційних розробок та встановлення пріоритету державної підтримки інноваційного сектору економіки. Важливу роль тут відіграють малі підприємства, які формують нові технології і впроваджують їх в економічну систему. Інноваційна діяльність малих підприємств має деякі особливості, які є як перевагами, так і недоліками порівняно з більшими формами організації бізнесу. Дослідження цих особливостей і пошук шляхів використання їх позитивних аспектів та подолання впливу негативних сторін дасть змогу підвищити рівень інноваційної діяльності малих підприємств і, отже, рівень інноваційності економіки країни загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Дослідженнями особливостей інноваційної діяльності малих підприємств та напрямків її покращення займалися такі науковці, як: В. Аньшин, В. Александрова, І. Балабанов, У.Баумол, Е. Блех, З. Варналій, В. Виговська, І. Гимаєв, С. Глазьев, А. Дагаєв, М. Денисенко, Е. Евтушенко, П. Завлін, А. Махмутов, А. Поддєрьогін, А. Яковлев та інші.

Вперше розкрив інноваційну складову економічного зростання за участю малих підприємств у своїй теорії Й. Шумпетер, який пов'язав рівень суспільного виробництва з інвестиційною активністю економічних агентів-новаторів, які володіють новим способом поєднання виробничих факторів для випуску продукції і отримання більшого прибутку [1].

Не менш важливим є дослідження американського вченого У. Баумола, який протиставив рутинним інноваціям, що здійснюються великими компаніями, так звані “незалежні” інновації, носіями яких були малі підприємства. При цьому, на думку вченого, саме інновації малих підприємств відрізняються своєю радикальністю та новизною [2].

Незважаючи на значну кількість досліджень у цій сфері, багато аспектів особливостей інноваційної діяльності малих підприємств в Україні та можливостей її покращення залишаються нерозглянутими.

Постановка цілей

Метою статті є дослідження особливостей інноваційної діяльності підприємств малих форм господарювання та виокремлення можливостей підвищення їх інноваційної активності.

Виклад основного матеріалу

У 2013 році Україна зайняла 42-ге місце в загальному рейтингу Global Innovation Index. До рейтингу Innovation Cities Index увійшло одразу декілька українських міст, серед яких Київ, Донецьк, Запоріжжя, Львів (350 місце), Одеса, Харків, Дніпропетровськ, а також Сімферополь і Севастополь. В 2014 році у щорічному рейтингу топ-50 найбільш інноваційних країн світу за версією Bloomberg Україна піднялася із 49-го на 33-тє місце, випередивши Гонконг, Ісландію, Бразилію та інші країни. Такий ривок, на думку дослідників, пов'язаний із зростанням кількості виданих патентів, водночас за цей період у державі з'явилося багато малих інноваційних підприємств, особливо у сфері інформаційних технологій [3].

Інноваційна діяльність малих підприємств є каталізатором їхнього розвитку. Особливо важливою така активність стає саме в умовах економічної кризи, адже дає змогу підприємствам оптимізувати свої витрати, розробити нові технології та бути конкурентоспроможними. Саме малі підприємства часто стають ідейними засновниками нових методів управління, способів виробництва продукції, внаслідок чого кардинально змінюють ринок загалом.

Мале підприємство вважається інноваційно активним, якщо йому притаманні такі характеристики [4, с.249; 5, с.225; 6]:

- 1) розроблення і просування на ринки нових продуктів і передових технологій;

2) висока частка науково-дослідних і конструкторських робіт для створення нових конкурентоспроможних продуктів і послуг;

3) масштабний вплив інновацій, нових виробів і передових технологій на прибуток малих підприємств;

4) висока частка інвестицій у науково-дослідний сектор і пов'язане з ним оновлення виробництва;

5) значна частка наукових та інженерно-технічних робітників у загальній кількості персоналу малих підприємств;

6) значна частка наукового, лабораторного і випробувального обладнання в основних фондах цих підприємств, високий рівень ризику, пов'язаного зі здійсненням інноваційних проєктів.

Розроблення та впровадження інновацій на підприємстві дають змогу отримати такі результати, як [7, с. 20]: підвищення продуктивності праці; забезпечення безперервного і стабільного виробничого процесу, збільшення рівня ресурсозбереження; зниження трудомісткості на одиницю продукції; покращення ефективності використання обладнання; дифузія та трансфер технологічних інновацій.

На підприємстві можуть бути впроваджені різні види інновацій. Так, найпоширенішою є їх класифікація за змістом та сферою застосування [4, с. 19]:

– продуктові інновації – створення нових продуктів, що споживаються у сфері виробництва (засоби виробництва) чи у сфері споживання (предмети споживання);

– технологічні інновації – нові способи виробництва старих чи нових продуктів, впровадження інформаційних систем;

– управлінські інновації – нові методи праці, що використовуються апаратом управління, методи моделювання процесів, методи управління персоналом тощо;

– економічні інновації – нововведення у фінансовій та бухгалтерській сферах діяльності;

– юридичні інновації – прийняття нових нормативно-правових актів;

– соціальні інновації – процес зміни умов праці, культурних, екологічних та політичних аспектів, зміна способу життя загалом.

За даними Державної служби статистики [8], рівень інноваційної активності вітчизняних малих підприємств протягом 2008–2010 років є таким: із 26521 обстежених лише 4874 підприємства були інноваційно активними. У 2010–2012 роках ситуація погіршилась: з 24657 обстежених малих підприємств інноваційно активними були 4170. Структуру впроваджених малими підприємствами видів інновацій протягом 2010–2012 років подано на рис. 1.

Рис. 1. Розподіл інноваційної активності малих підприємств за видами впроваджуваних інновацій протягом 2010–2012 років

Переважно малі підприємства реалізують ті інновації, які не стосуються технологій виготовлення продукції чи надання послуг. У тих випадках, коли інновації є технологічними, вони рідко пов'язані з реалізацією продукції, яка є абсолютно новою для ринку (рис. 2).

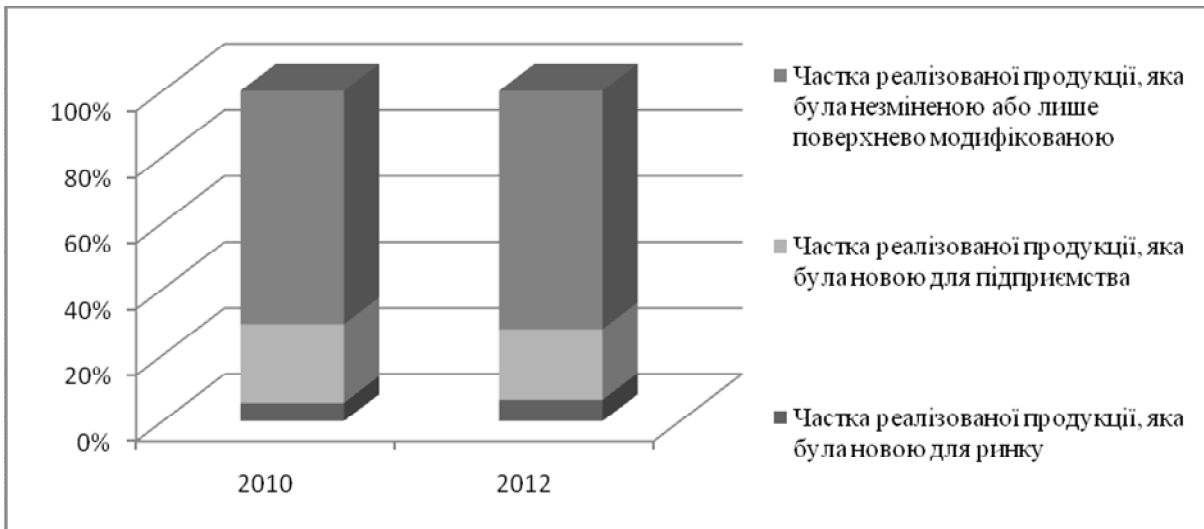

Рис. 2. Розподіл реалізованої інноваційної продукції за рівнем новизни

Незважаючи на невисокий рівень інноваційної активності малих підприємств, вони продовжують залишатись головним виробником інновацій, що підтверджують дані Державної служби статистики [8] (рис. 3).

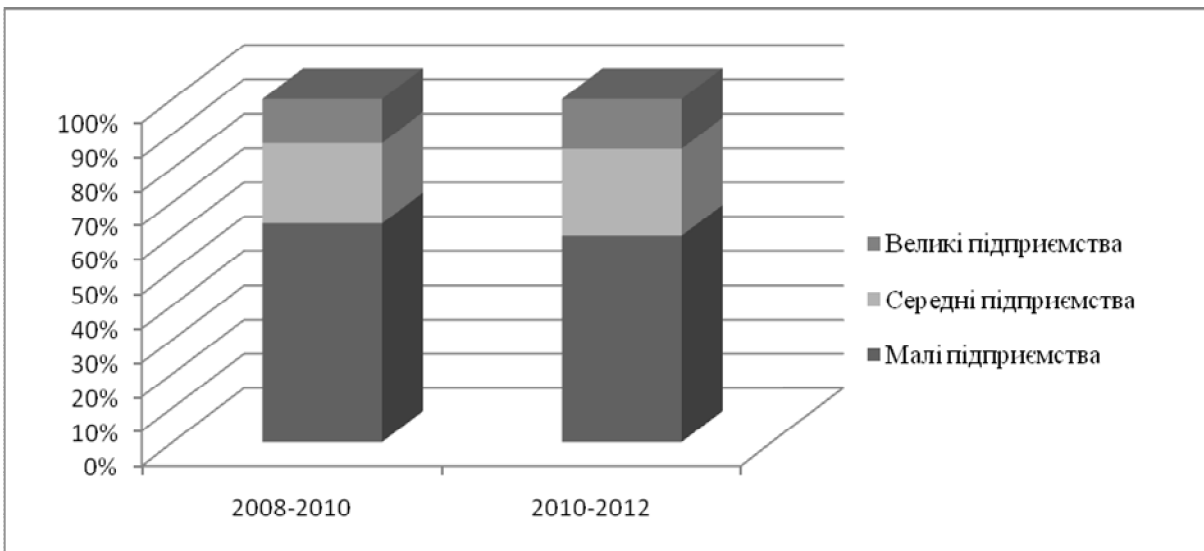

Рис. 3. Розподіл інноваційно активних підприємств за розміром

Велика частка малих форм організації бізнесу у загальному обсязі інноваційно активних підприємств зумовлена перевагами їх порівняно з великими чи середніми підприємствами. Це зокрема [4, с. 249; 6]:

- відсутність бюрократизму в розгляді різного роду управлінських питань;
- готовність до ризику, швидка апробація висунутих оригінальних пропозицій;
- через обмеженість фінансових коштів малий бізнес зацікавлений у прискореному розробленні технічних проектів;
- коротка тривалість інноваційного циклу;
- прямі і персональні контакти з партнерами;
- висока мотивація праці;
- низький рівень непрямих витрат;
- такі підприємства не вимагають значних інвестицій і залучення значних матеріальних, трудових та енергетичних ресурсів.

Малі підприємства мають високий рівень гнучкості та оперативності у прийнятті рішень, адже переважно управління малим підприємством та ведення ним інноваційної діяльності здійснює та регулює лише керівник. Такий підхід дає змогу швидко реагувати на виклики зовнішнього середовища та переорієнтовувати бізнес.

Прямі і персональні контакти з партнерами та клієнтами дають змогу чітко знати, який продукт чи послуга користуються попитом на ринку. Такі контакти є своєрідним маркетинговим дослідженням. Вони дозволяють малим підприємствам в умовах обмеженості фінансових ресурсів виготовляти чи надавати ті товари та послуги, які готовий придбати споживач.

Внаслідок значної кількості переваг у сфері інноваційної діяльності малі підприємства часто є генераторами інноваційних розробок для великих компаній, які замість того, щоб перейняти досвід і впровадити у своїй діяльності, купують мале підприємство, реорганізуючи його у черговий інноваційний підрозділ. Прикладом такого поглинання є всесвітньо відомий пошуковий гігант Google, який володіє такими малими інноваційними підприємствами [9, 10]:

1) Nest Labs – компанія, яка розробляє та виготовляє елементи “розумного” дому: сенсорно керовані, підключені через бездротову мережу Wi-Fi, самонавчальні програмовані термостати та детектори диму, яка 14 січня 2014 року була придбана компанією Google за 3,2 млрд. дол.

2) Spider.io – компанія, розробки якої дають змогу запобігти фальсифікаціям під час обрахунку кількості переглядів реклами в мережі. Такі порушення можуть здійснюватись за допомогою персональних комп’ютерів, ноутбуків, смартфонів, які генерують мільярди фальшивих переглядів рекламних оголошень[11].

3) компанія Redwood Robotics, інноваційною розробкою якої стали робототехнічні руки, які повинні бути дешевими, легкими у встановленні і розроблені з метою застосування людьми у своїх повсякденних турботах. Також цю розробку можна застосовувати у лабораторіях для проведення наукових досліджень[12].

Проте не всі малі інноваційні підприємства досягають успіху після того, як стають частиною великої компанії. Так, наприклад, сервіс обміну миттєвими повідомленнями Meebo після поглинання компанією Google 12 липня 2012 року був закритий [13]. Це свідчить про те, що не завжди інноваційна розробка може бути успішною.

Варто зазначити, що поруч з перевагами малий бізнес має і недоліки порівняно з великими та середніми підприємствами, які стримують його інноваційну активність, а саме[5, с. 226]:

- низький професійний рівень менеджменту;
- незначні можливості зовнішнього фінансування, зокрема кредитування;
- обмежені можливості диверсифікації виробничого профілю;
- високий рівень ризику в підприємницькій діяльності, незначний рівень поділу праці і спеціалізації робочих місць;
- обмежені можливості задоволення масштабного попиту;
- персоніфікована відповідальність за фінансові результати.

Управління малим підприємством, яке здійснюється лише одним керівником, забезпечує йому мобільність та гнучкість, проте, можуть виникнути інші проблеми, якщо цей керівник не має достатньо знань у сфері менеджменту.

Вузька спеціалізація малого бізнесу та його напрямленість на окремі сегменти ринку не дають змоги диверсифікувати свій виробничий профіль, надавати клієнту можливість обрати серед великого асортименту свою продукцію. У цій сфері малий бізнес програє великому, адже не може забезпечити масштабного виробництва своєї продукції, що, своєю чергою, впливає на рівень цін.

Опитуючи підприємців малого бізнесу, ми визначили такі стримувальні фактори інноваційної діяльності [6]:

- проблеми фінансового характеру: нестача власних коштів підприємств, ускладненість залучення фінансових ресурсів з ринкових джерел (зокрема, жорсткі умови кредитування, недостатня фінансова підтримка з боку держави, складність процесу залучення інвесторів);

– проблеми організаційно-комунікаційного характеру: нерозвинутість ринку технологій; незрілість інноваційної інфраструктури, що має надавати посередницькі, інформаційні, юридичні, експертні, фінансово-кредитні та інші послуги; недоліки нормативно-правової бази інноваційної діяльності; відсутність умов для налагодження коопераційних зв'язків з іншими суб'єктами інноваційного процесу;

– проблеми інформаційного характеру: відсутність (або недоступність) систематизованої інформації про нові технології, що мають потенціал комерціалізації, а також про стан та прогнозні оцінки кон'юнктури ринків збуту інноваційної продукції;

– проблеми внутрішньовиробничого характеру: низький інноваційний потенціал підприємства, нестача кваліфікованого технічного та управлінського персоналу на фоні незрілості консалтингової та інжинірингової інфраструктур;

– проблеми ринкового характеру: висока вартість нововведень, невизначеність строків інноваційного процесу, значний економічний ризик інноваційної діяльності, тривалі строки окупності нововведень, низький платоспроможний попит на вітчизняну інноваційну продукцію.

На нашу думку, ключовою проблемою є саме можливість зовнішнього фінансування діяльності підприємства. Часто інноваційні проекти на такому типі підприємств фінансуються за кошти власників. Для цієї ситуації важливим є проведення попереднього дослідження результативності інноваційної розробки і обґрунтування доцільності вкладення обмежених коштів саме у цей проект.

Для вирішення вищезгаданих проблем в Україні за Законом України “Про інноваційну діяльність” пропонуються такі шляхи [13]:

– визначення і підтримка пріоритетних напрямів інноваційної діяльності державного, галузевого, регіонального і місцевого рівнів;

– формування і реалізація державних, галузевих, регіональних і місцевих інноваційних програм;

– створення нормативно-правової бази та економічних механізмів для підтримки і стимулювання інноваційної діяльності;

– захист прав та інтересів суб'єктів інноваційної діяльності;

– фінансова підтримка виконання інноваційних проектів;

– стимулювання комерційних банків та інших фінансово-кредитних установ, що кредитують виконання інноваційних проектів;

– встановлення пільгового оподаткування суб'єктів інноваційної діяльності;

– підтримка функціонування і розвиток сучасної інноваційної інфраструктури.

На відміну від декларації загальних вітчизняних підходів поживлення інноваційної діяльності, в інших державах підтримка інноваційної діяльності малих підприємств здійснюється у більш практичній сфері: діють спеціальні програми, установи, центри, які надають інформаційну та фінансову підтримку компаніям під час реалізації конкретних інноваційних проектів. Так, в країнах Євросоюзу існують такі основні напрямки інноваційної політики [14]:

– розробка єдиного антимонопольного законодавства;

– використання системи прискореної амортизації устаткування;

– пільгове оподаткування НДДКР;

– заохочення малого наукомісткого бізнесу;

– пряме фінансування підприємств для заохочення інновацій у сфері новітньої технології;

– стимулювання співробітництва університетської науки і фірм, що виробляють наукомістку продукцію.

У США для підтримки інноваційної активності малих підприємств було розроблено програму SBIR (Small Business Innovation Research або “Інноваційні дослідження малого бізнесу”). Програму координує Адміністрація малого бізнесу. У ній зосереджені позабюджетні кошти обсягом 2,5 % від загальних дослідницьких бюджетів всіх федеральних агентств, з мобільною можливістю відразу скерувати гранти в малий бізнес. Як правило, згідно із щорічними звітами, понад половини коштів припадає на підприємства з чисельністю менше 25 осіб, а третина – на фірми з чисельністю менше

10 осіб. 13 % від загального числа компаній – нові або ті, які вперше отримали гранти за різними напрямками. 7 % підприємств належать жінкам [15].

SBIR – програма, яка підтримує малий бізнес та стартап компанії у сфері інноваційної діяльності. В рамках програми передбачено фінансування у сумі до 150 тисяч доларів, причому ці кошти надають на дослідження економічної доцільності впровадження бізнес-проекту, науково-дослідні та інженерно-конструкторські роботи. В рамках виконання бізнес-проекту як ментори залучаються провідні експерти в сфері бізнесу, юристи, технічні експерти, що допомагають успішно впровадити проект [16].

Такі відмінності між системою підтримки інноваційного бізнесу в Україні та за кордоном дають змогу визначити напрями підвищення рівня державної підтримки інноваційної діяльності малих підприємств (рис. 4).

Наведені напрями підвищення рівня державної підтримки інноваційної діяльності малих підприємств можуть бути прийнятними за умови активізації зусиль усіх органів державної влади на їх досягнення. Проте, враховуючи сучасну економічну та політичну ситуацію в країні, для керівництва держави інноваційний розвиток малих підприємств не є пріоритетом, тому керівники малих інноваційних підприємств повинні розраховувати лише на власні сили.

Рис. 4. Напрями підвищення рівня державної підтримки інноваційної активності малих підприємств [17]

У наукових дослідженнях пропонується багато практичних способів підвищення рівня інноваційної активності малих підприємств, зокрема [18; 19; 20]:

1) залучення до інноваційних розробок усіх працівників компанії. Зазвичай інноваційні ідеї пропонують маркетологи, графічні дизайнери та інші “креативні” особи. Таке обмеження стримує виникнення нових ідей у звичайних працівників. Саме тому об’єднання зусиль усіх працівників дасть змогу краще виділити проблеми та розробити шляхи їх вирішення і відшукати нові, інноваційні шляхи розвитку підприємства;

2) вивчення потреб клієнтів. Проведення опитувань клієнтів, використання фокус-груп, дослідження ринку допоможуть знайти “слабкі місця” у діяльності підприємства та розробити нові, інноваційні ідеї;

3) ретельне дослідження усіх інноваційних ідей. Перш ніж виготовляти новий вид продукту, варто дослідити, чи потрібен він ринку. Після виникнення нової ідеї необхідно визначити можливість її втілення, прибутки від її реалізації та збитки. Слід розподілити свої ресурси і скерувати частину з них на ті розробки, які окупляться негайно, а іншу частину на ті, які принесуть прибутки в майбутньому, але дадуть змогу завоювати більшу частку ринку;

4) вбудовування інновацій у стратегію компанії. Якщо бізнес має чітку, унікальну стратегію, він буде інноваційним. М’які стратегії, такі як “бути краще”, не забезпечують шлях до інновацій, тоді як чіткі стратегії, такі як “бути лідером на ринку технологій мобільного зв’язку”, “побудувати найбезпечніші автомобілі в світі” або “доставити що завгодно і де завгодно” зроблять підприємство інноваційним та успішним;

5) автономія працівників. Поряд з командною роботою автономія працівників є ключовим компонентом їх інноваційної активності. Надання працівникам чітких цілей і водночас свободи дій створює сприятливий ґрунт для розроблення інноваційних ідей. Використання таких принципів у діяльності своєї компанії допоможе створити необхідну атмосферу, підґрунтя для інноваційної діяльності. Проте усе залежатиме від готовності працівників розробляти нові ідеї та впроваджувати їх у свою діяльність.

Висновки

1. Одними із основних виробників інноваційних розробок в Україні представники малих форм підприємницької діяльності.

2. У контексті забезпечення ефективності інноваційної діяльності малі підприємства мають як переваги (гнучкість, мобільність, прямий контакт з клієнтами, готовність до ризику, висока мотивація тощо), так і недоліки (фінансові проблеми, обмеженість диверсифікації та масштабованості виробництва, низький професійний рівень керівництва та інші) порівняно з великими чи середніми підприємствами.

3. Рівень державної підтримки інноваційної діяльності загалом і зокрема малих підприємств є недостатнім, а його покращення можливе завдяки розвитку інноваційної активності підприємницького сектору та удосконалення інституційно-правового забезпечення інноваційної діяльності.

4. Дієвими способами підвищення інноваційної активності підприємства на сучасному етапі є активізація діяльності в цьому напрямку безпосередньо самих підприємств, а саме: об’єднання зусиль усіх працівників та надання їм автономії у своїй діяльності, вивчення потреб клієнтів, дослідження та обґрунтування інноваційних ідей, органічне вмонтовування інновацій у стратегію розвитку підприємства.

5. Для активізації інноваційної діяльності малих підприємств в Україні необхідними кроками є: реалізація спеціальних програм інноваційного розвитку, формування інноваційної інфраструктури, налагодження тісної співпраці між науковими закладами та підприємствами на основі комерціалізації, розроблення та впровадження дієвого алгоритму фінансового забезпечення інноваційної діяльності.

Перспективи подальших досліджень

Як було вище зазначено, однією з ключових проблем забезпечення інноваційної діяльності малих підприємств є обмеженість фінансових ресурсів. Тому доцільним буде подальше дослідження способів фінансування інноваційних проектів.

1. Шумпетер Й. *Теория экономического развития* / Й. Шумпетер. – М. : Прогресс, 1992.
2. Баумол У. *Предпринимательство, инновации и рост: симбиоз Давида и Голиафа* / У. Баумол // *Проблемы теории и практики управления*. – 2005. – № 2. – С. 6–12.
3. *Україна піднялась на 16*

позицій у рейтингу інноваційних країн. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.day.kiev.ua/uk/article/ekonomika/ukrayina-pidnyalas-na-16-rozyciu-u-reytingu-innovatsiynyh-krayin>. 4. Захарченко В. І. Інноваційний менеджмент: теорія і практика в умовах трансформації економіки [Текст]: навч. посіб./ В. І. Захарченко, Н. М. Корсікова, М. М. Меркулов. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 448 с. 5. Стельмащук А. М. Державне регулювання економіки [Текст: навч. посіб. / А. М. Стельмащук. – Тернопіль : Економічна думка, 2000. – 315 с. 6. Васильців Т. Г. Економіка малого підприємства : навч. посіб. [Електронний ресурс]/ Т. Г. Васильців, О. І. Іляш, Н. Г. Міценко ; за ред. д-ра екон. наук Т. Г. Васильціва. – К. : Знання, 2013. – 446 с.– Режим доступу: http://pidruchniki.com/1212110860954/ekonomika/innovatsiyi_malomu_biznesi_klasifikatsiya_innovatsiyn_a_diyalnist_malogo_pidpriyemstva. 7. Міценко Я.О. Аналіз розвитку інноваційної діяльності малих підприємств / Я.О. Міценко // Інвестиції: практика та досвід. – 2010. – №3. – С. 19–22. 8. Державна служба статистики України. [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/> 9. Templeman M. Innovation: small businesses live it, big businesses buy it/ M. Templeman// Entrepreneur [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.entrepreneur.com/article/%20231962>. 10. Nest Labs [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Nest_Labs. 11. Google приобрела компанию Spider.io для предотвращения мошенничества в рекламном бизнесе. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.3dnews.ru/#page_805945. 12. Why is Google building a robot army? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.digitaltrends.com/cool-tech/google-see-robots-anyway/>. 13. Закон України “Про інноваційну діяльність” (остання редакція від 05.12.2012р.) // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 36. – С.266. 14. Стеченко Д. М. Державне регулювання економіки: навч. посіб. [Електронний ресурс]/ Д. М. Стеченко. 3-тє вид., випр. – К.: Знання, 2006. – Режим доступу: <http://readbookz.com/book/155/4479.html>. 15. Хождение по мукам инноваций. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nvo.ng.ru/armament/2012-09-21/10_innovacii.html. 16. Інноваційний бізнес у США, чи далеко ми позаду? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://blog.liga.net/user/utrachuk/article/6039.aspx>. 17. Скрипко Т. О. Підвищення ефективності економіки за допомогою удосконалення інструментів державного регулювання інноваційної активності бізнесу / Т. О. Скрипко [Електронний ресурс] // Електронне наукове фахове видання “Ефективна економіка”. – 2014. – № 6. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=3105>. 18. The Seven Essential Characteristics of Innovative Companies. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.jpbc.com/creative/immutable_innovation.php?topic=creative. 19. Five ways to make your company more innovative. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hbswk.hbs.edu/item/6982.html>. 20. How to make your company more innovative. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.futurpreneur.ca/en/resources/know-your-market/articles/how-to-make-your-company-more-innovative/>.